

Smärre bidrag

Defaultkongruens eller semantisk kongruens i pannekakesetninger?

Utgangspunktet for dette korte innlegget er Sandy Åkerbloms (2020) doktoravhandling, der han drøfter såkalte pannekakesetninger, som etter hans syn bør forstås som defaultkongruens. Etter mi mening er det mye godt å si om default-analysen – og om Åkerbloms avhandling, sjøl om den ikke er emne for denne korte artikkelen. Formålet mitt er bare å si at den argumentasjonen Åkerblom setter fram mot en annen mulig analyse, semantisk kongruens, ikke er tvingende.

Semantisk kongruens blir gjerne forklart som kongruens etter betydning eller referanse, og et svensk eksempel fra SAG er (1):

- (1) Statsrådet räknade med att hon skulle få kritik.

Defaultkongruens blir gjerne forklart som den kongruensen som slår inn når det ikke er positiv grunn til annet, når for eksempel kontrolløren – det styrende leddet – ikke har et genus i seg sjøl, som i eksempel (2):

- (2) At Åkerblom har skrevet ei tankevekkende avhandling, det er åpenbart.

Genus på pronomenet *hon* i (1) kan ikke føres direkte tilbake til genuset på *ett statsråd*; det må heller forklares med hva for biologisk kjønn den omtalte ministeren har. Genus på pronomenet *det* i (2) vil etter en default-analyse forklares med at leddsetninger ikke har genus (eller biologisk kjønn) i seg sjøl, og i mangel av positiv motivasjon tyr vi til nøytrum, som er *default*, en nødutgang når de vanlige utvegene ikke kan brukes.

Ved «pannekakesetninger» forstås en gjerne eksempler som (3)–(5):

- (3) Pannekaker er godt.
- (4) Vodka er sunt.
- (5) Bryting er morsomt.

Slike setninger kjennetegnes ved at de tilsynelatende oppviser inkongruens, idet subjektspredikativet står i nøytrum entall, enda subjektet ikke skulle gi noen grunn til det. (I norsk er *pannekaker* flertall, *vodka* hankjønn og *bryting* hunkjønn.) De fleste som har skrevet om disse setningene i nyere tid, vil likevel regne med at det er kongruens her. Et enkelt argument er at setninger som (6) og (7) er ugrammatiske i norsk:

Takk til Tor Arne Haugen og Helge Lødrup for ulike slags hjelp; de er uten skyld i feil og mangler.

- (6) *Vodka er sunn.
 (7) *Bryting er morsom.

Det er ikke tiltalende å betegne setninger talerne ikke vil godta, som eksempler på kongruens, og de setningene talerne vil godta, som eksempler på inkongruens.

Pannekakekonstruksjoner har blitt diskutert ut fra litt ulike synsvinkler. Nokså forenklet skiller Åkerblom 2020 (liksom Enger 2013) mellom tre ulike innfallsvinkler, med noen få representanter nevnt:

- A. Semantisk/referensiell kongruens: Widmark 1966, Haugen & Enger 2019.
 B. Grammatisk kongruens (Usynlig syntaktisk hode): Faarlund 1977, Josefsson 2014.
 C. Default: Wechsler 2013, Åkerblom 2020.

Kanskje er ikke skilnadene mellom A og C så viktige som det at de har mye til felles; Wechsler 2013 sier eksplisitt at han er usikker på hvor ulike de to er. Når det er sagt, skal det også være rom for artikler om det mindre viktige, og i dette korte bidraget tar jeg opp forskjellen mellom A og C, og hvorfor A er å foretrekke – etter mitt syn.

Individuering, animathet og formalisering

Den ene innvendinga Åkerblom (2020 s. 146 et passim) setter fram mot analyse A, er at *the Individuation Hierarchy*, som Enger (2013 og annetsteds) har brukt i sin beskrivelse av pannekakesetningene som fenomen, ikke fanger opp bestemthet. Dette er riktig nok, men det er ei litt vel bokstavelig innvending; på et vis gjelder den snarere utforminga av analysen enn sjølve ideen bakom. Dermed blir det litt strengt å forkaste ideen. Individuering og animathet er nemlig to nær beslektede sider av nesten samme sak, og i sin diskusjon av animathetshierarkiet sier Comrie (1989 s. 199) som følger:

the animacy hierarchy cannot be reduced to any single parameter, including animacy itself in its literal sense, but rather reflects a natural human interaction among several parameters, which include animacy in the strict sense, but also definiteness [...], and various means of making an entity more individuated [...] the over-all pattern is one of a complex intertwining rather than of a single, linear hierarchy.

Åkerbloms andre innvending er – inspirert av bl.a. Malmgren (1990 s. 112) – at *Mjölök är dyrt* ikke er mindre individuert enn *Mjölken är dyr*. Denne innvendinga kan nok ha noe for seg for enkeltteksempler, men den holder neppe generelt. Å hevde at ubestemt form av massesubstantiver generelt ikke er mindre avgrenset enn bestemt, virker iallfall ikke så rimelig. Dette kan kanskje best illustreres med et tankeeksperiment. La oss anta at den ene deltakeren i en hypotetisk samtale, her kalt A, ytrer setning (8):

- (8) Jeg elsker ribbe (sv. *revben*), men fett er ikke sunt.

Den andre deltakeren i samtalen, B, er kverulantisk anlagt, og svarer:

(9) Å, fettet i dadler er da sunt.

Man kan trygt si at B ikke legger godviljen til i samtalen, men B får likevel fram at noe fett er sunnere enn annet fett; at ikke alt fett er like usunt. La oss så anta at A ytrer setning (10):

(10) Jeg elsker ribbe, men fettet er ikke så sunt.

La oss videre anta at B sier det samme som sist, altså (11) (= (9)):

(11) Å, fettet i dadler er da sunt.

Dette siste svaret er direkte malplassert. Årsaken til at (11) er så mye verre enn (9), er at fettet i den første replikkvekslinga vitterlig er mindre avgrenset, nettopp fordi det står i ubestemt form i As første ytring (8). Det er med andre ord bare i den første replikkvekslinga at det A sier, kan tolkes som et utsagn om fett i største allmennhet; i den andre har vi å gjøre med en klarere avgrenset mengde – fettet i ribbe. Dette burde ikke være så kontroversielt.

Det følgende er derimot en spekulasjon: Substantiver som i utgangspunktet helst er massesubstantiver, som *mjolk*, *fett*, kan ha mindre individuert betydning også i bestemt form. Denne muligheta fins neppe for substantiver som i utgangspunktet er tellelige, altså mer individuerte. En kan godt si *Kake er dyrt* med lav grad av individuering, men *Kaka er dyr* er bare individuert/avgrenset.¹

Tilbake til det forhåpentligvis mindre spekulative: Avgrenset betydning er mulig også ved bestemt form av massesubstantiver, jf. (12):

(12) Mjølka var dyr, osten billig.

Massesubstantiver skiller seg fra andre massesubstantiver ikke gjennom avgrensning i form av individuering av den enkelte instans, men kvalitativt (Langacker 2008 s. 132 ff.) – *mjolk* er en annen masse enn *ost*, som i sin tur er en annen masse enn *fett*. Hvis det virkelig er slik at *mjolk var dyrt* ikke er mindre avgrenset enn *mjølka var dyr*, hvorfor er da (15) en helt fin fortsettelse av (13), mens (14) virker litt mer merkelig?

(13) Vi handlet mjølk, ost og øl i butikken.

(14) Mjølke var dyrt.

(15) Mjølka var dyr.

Haugen & Enger (2019) legger vekt på avgrensning (*boundedness*). Pannekakesetninger innebærer, etter deres analyse, mangel på avgrensning i både tid og rom. Individuering i rom kan betraktes som ei form for avgrensning. Og mangel på avgrensning henger sammen med virtualitet (se avsnitt 3 nedafor).

¹ *Hunden er et vennlig dyr* er en type setninger jeg ser bort fra her. De har generisk referanse, som representerer noen problemer ekstra, og de smaker av 'lærd' stil.

Generelt er vilkåret for å bruke bestemt form av substantiv i de skandinaviske standardspråka minneverdig formulert som «Du vet vilken jag menar» (Hellberg 1987). Bestemthet bidrar i *regelen* til avgrensning, til individuering.

Bynavn og personnavn

Med Haugen & Enger (2019) er ellers analyse A noe endret. ‘Lav individuierungsgrad’ blir nå relatert også til ‘virtuell referanse’, altså referanse til det tenkte, sånn at lav grad av individuering/animathet ikke lenger er framstilt som eneste årsak til nøytrum i pannekakesetningene. (Denne endringa blir ikke reflektert i Åkerblom 2020.) Et mulig argument til støtte for analysen til Haugen & Enger er å finne i norske eksempler som involverer bynavn:

(16) Det Oslo jeg engang kjente

(17) Mitt Stockholm

(18) Et nytt Roskilde

Orda *det, mitt, et, nytt* står her til substantivet, og de står i nøytrum – og noe annet er neppe mulig i norsk. Til sammenligning sier for eksempel *Norsk Referansegrammatikk* (NRG) at det skal være felleskjønn på predikativet i eksempler som (19)–(21):

(19) Oslo er stor

(20) Stockholm er vakker

(21) Roskilde er gammel

Rett nok fins det godt om eksempler på at nordmenn velger intetkjønn på predikativet ved setninger som (19)–(21), men NRG tar likevel ikke helt feil. Det er en tydelig skilnad mellom (16)–(18) på den ene sida og (19)–(21) på den andre; det er utelukkende intetkjønn som blir valgt i eksempler som (16)–(18), mens det altså er variasjon i språkb Bruken for (19)–(21). (Se videre Enger 2020.)

Dette er relevant for vårt tema. Kravet om nøytrum i (16)–(18) kan forklares med at det her er tale om virtuell referanse. En viser til en tenkt versjon av referenten. Haugen & Enger (2019) argumenterer som nevnt for at virtuell referanse ligger bakom bruken av nøytrum i kanoniske pannekakesetninger, som (3)–(5). Vi får altså en sammenheng mellom pannekakesetningene i (3)–(5) og konstruksjonene med nøytrum i (16)–(18).

La oss nå sammenligne eksempler med personnavn i (22)–(23):

(22) Den Jens Stoltenberg jeg engang kjente

(23) Ei eldre Ingrid Bergman

Eksemplene i (22)–(23) tyder på at personnavn utløser hankjønn eller hunkjønn på tilhørende ord i nominalfrasen, mens bynavn tar nøytrum, slik (16)–(18) viste. For så vidt er det ikke overraskende at personnavn vanskelig lar seg kombinere med nøytrum; vi viser nødig til våre medmennesker med nøytrum i skandinavisk. Likevel

kan ikke skilnaden til bynavna forklares med grad av referensialitet. Det er like mye ‘virtuell referanse’ i *Den Jens Stoltenberg jeg engang kjente* (22) som i *Det Oslo jeg engang kjente* (16). Det kan absolutt være tale om ‘ulike versjoner’ av referenten også ved personnavn:

(24) Den Jens Stoltenberg jeg engang kjente, var NATO-motstander, og nå sier du at Jens Stoltenberg er generalsekretær i NATO?

(25) Det er ei ung Ingrid Bergman i *Casablanca*, ei eldre Ingrid Bergman i *Höstsonaten*, men like fullt er hun veldig lik seg.

Påstanden min er ikke at en default-analyse slett ikke kan brukes her, men at disse dataene i større grad er forenlige med analyse A av pannekakesetningene. Det er nemlig vanskelig å forstå hvorfor default skulle «behøves» i eksempler som *Det gamle Oslo* eller *Mitt Stockholm*. Visst er det lav grad av referensialitet også i slike eksempler, men skilnaden mellom (16)–(18) på den ene sida og (22)–(25) på den andre lar seg neppe fange inn uten begreper som animathet eller individuering. Innafor analyse A har det vært hevdet at pannekakekonstruksjoner er relatert til lav grad av animathet (eller altså individuering, jf. avsnitt 2), og navn på mennesker skårer bedre på animathetsskalaen enn navn på byer gjør.

Avrunding

Den prinsipielle motivasjonen for en default-analyse bør være at det ikke går an å samle medlemmene under en felles merkelapp. Om de relevante medlemmene har mye til felles, da trengs ikke en slik merkelapp «øvrige» som default er. Om tilfeller av pannekakekonstruksjoner kjennetegnes ved lav referensialitet/virtuell referanse, eventuelt ved å utgjøre et sammenhengende felt på animathetshierarkiet, da blir spørsmålet hvorfor en default-analyse skulle være å foretrekke. Ulempen med en default-analyse er etter mitt syn altså at den sier at positiv motivasjon ikke fins, og at den ikke kan brukes til å knytte sammen ulike typer pannekakesetninger – og heller ikke får fram likheta med nøytrumsbruken i (16)–(18). Uansett håper jeg denne korte artikkelen har vist at Sandy Åkerbloms avhandling er tankevekkende, at det fins mulige forsvarslinjer for analyse A mot den kritikken Åkerblom (2020) har satt fram, og, slik Lødrup (2021 s. 233) sier, at det trengs mer forskning – her som ellers.

Litteratur

- Comrie, Bernard, 1989: *Language Universals and Linguistic Typology*. 2nd edn. Oxford: Oxford University Press.
- Enger, Hans-Olav, 2013: Scandinavian pancake sentences revisited. I: *Nordic Journal of Linguistics* 36(3). S. 275–301.
- Enger, Hans-Olav, 2020: Det gamle Kristiania var nok vakkert, men er Oslo fin eller fint? Om genus ved noen egnavn. I: *Namn og Nemne* 37. S. 7–27.

- Faarlund, Jan Terje, 1977: Embedded clause reduction and Scandinavian gender agreement. I: *Journal of Linguistics* 13. S. 239–257.
- Haugen, Tor Arne & Enger, Hans-Olav, 2019: The semantics of Scandinavian pancake constructions. I: *Linguistics* 57(3). S. 531–575.
- Hellberg, Staffan, 1987: Bestämd form: Du vet vilken jag menar. I: Ulf Teleman (red.): *Grammatik på villovägar*. Stockholm: Esselte. S. 33–39.
- Josefsson, Gunlög, 2014: Scandinavian gender and pancake sentences: A reply to Hans-Olav Enger. I: *Nordic Journal of Linguistics* 37(3). S. 431–449.
- Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Lødrup, Helge, 2021: Åkerblom, Sandy: På väg mot en förståelse av fenomenet inkongruent predikativ [anmeldelse]. I: *Språk och stil* 31(2). S. 227–231.
- Malmgren, Sven-Göran, 1990: *Adjektiviska funktioner i svenskan*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- NRG = Faarlund, Jan Terje, Lie, Svein & Vannebo, Kjell Ivar, 1997: *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- SAG = Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik, 1999: *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Norstedts.
- Wechsler, Stephen, 2013: *The structure of Swedish pancakes*. I: Philip Hofmeister & Elisabeth Norcliffe (red.): *The core and the periphery: Data-driven perspectives on syntax inspired by Ivan A. Sag*. Stanford: CSLI Publications. S. 65–98.
- Widmark, Gun, 1966: Den inkongruenta neutrala predikatsfyllnaden och dess plats i dagens svenska genussystem. I: *Nysvenska studier* 46. S. 91–135.
- Åkerblom, Sandy, 2020: *På väg mot en förståelse av fenomenet inkongruent predikativ*. Doktoravhandling. Lund: Lunds universitet.

Hans-Olav Enger